

Oslava Dne obránců Ukrajiny. Například i Lejby Icika Josifoviče Dobrovského

Autor: Jared McBride

Pokud stojíte o názornou ukázkou toho, jak si nacionalismus přikrášluje svou nehodící se minulost, která zahrnuje spolupráci s nacisty, rasismus, antisemitismus, podíl na holokaustu, etnické čistky i další násilnosti proti svým vlastním občanům – stačí si zajet na Ukrajinu.

Ukrajinský institut paměti národa (UINP) a jeho příznivci v Porošenkově kyjevské vládě nám nabízejí jedinečnou příležitost k přímému studiu procesu budování nacionalistického mýtu.

Prezident Porošenko umožnil národoveckým aktivistům jako je **Volodymyr Vjatrovič 1]**, šéf UINP, zformovat si oficiální ukrajinský výklad dějin a jejich připomínání k vlastnímu obrazu. Nedílnou součástí této „dekomunizační“ kampaně odstraňování pozůstatků sovětské minulosti země je i glorifikace moderních ukrajinských bojovníků za nezávislost – bez ohledu na jejich často tak problematický kontext a chování.

Vjatrovič a Ústav pod jeho vedením si jako jeden z hlavních úkolů vytyčili především zakrytí vad na kráse obrazu ukrajinského nacionalismu za 2. světové války – což není vzhledem k jeho zdokumentovaným vazbám na nacisty a spolupráci s nimi úplně snadný úkol.

Tito nacionalističtí revizionisté se tedy dnes pokouší prokázat, že největší válečné

nacionalistické organizace – Organizace ukrajinských nacionalistů (OUN) a její vojenské křídlo Ukrajinská povstalecká armáda (UPA) – ve skutečnosti byly multietnickými, „multikulturními“ a demokratickými subjekty.

Vcelku očekávatelně se jako největší překážka snah o nápravu obrazu spolupachatelů holokaustu a účastníků etnických čistek do podoby tolerantních internacionalistů ukázaly být postoje ukrajinských nacionalistů k Židům.

Novou energii tomuto revizionismu dodaly i každoroční oslavy „obránců Ukrajiny“, jež připomínají fiktivní datum založení nacionalistické armády UPA.

Porošenkova vláda nechala před oslavami rozeslat pokyny, v nichž zdůrazňovala nutnost „poskytnout občanům objektivní informace“. Historický dodatek připravený UINP ale činí přesný opak, když tvrdí: „V řadách (UPA) bojovali i Židé a Bělorusové“, „mnoho Židů“ se k ní přidalo z vlastní vůle a ukázali se být „nepostradatelnými bojovníky i zdravotníky“.

Ukrajinské noviny popsaly v posledních letech mnoho papíru oslavou úlohy jednoho Žida, který bojoval po boku nacionalistů. Jeho příběh dobře ilustruje ukrajinskou válku proti paměti i energické snahy vymazat z vlastních válečných dějin antisemitismus.

Lejba Icik Josifovič Dobrovskij je glorifikován jako ukrajinský nacionalista a jen jakoby mimochodem také Žid. Má sloužit jako doklad toho, že ukrajinský nacionalismus a židovství se vzájemně nijak nevylučují. Dnes bychom toto překreslování skutečnosti o Dobrovském asi označili za „fake news“. Nijak však neuškodí podívat se na kořeny tohoto příběhu trochu víc zblízka.

Legenda o židovském ukrajinském nacionalistovi Lejbovi Icikovi Dobrovském totiž nevznikla za války, ale někdy v polovině minulého desetiletí, když se tento hrdina poprvé letmo objevil v knize historika a aktivisty Volodymyra Vjatroviče z roku 2006.

Vjatrovič se v ní zmínil o „Židovi“ v řadách UPA, které v letech 1942 a 1943 pomáhal s produkcí propagandy a nakonec byl zadržen Sověty. V roce 2008 začala Dobrovského legenda růst díky výstavě „Židé v ukrajinském osvobozeneckém hnutí“, zorganizované s Vjatrovičovou pomocí Ukrajinskou bezpečnostní službou a Ukrajinským ústavem paměti národa. Výstava s využitím složky o jeho zatčení z archivů Bezpečnostní služby ukázala jeho fotografii pořízenou při zatčení a popsala jeho údajnou roli v UPA, aniž by však nabídla jakékoliv další podrobnosti

Tehdy začala o mýtu nadšených židovských bojovníků v organizacích ukrajinských nacionalistů za 2. světové války informovat také prestižní média jako **BBC Ukrajina**.

Po majdanské revoluci roku 2014 a dalším Vjatrovičově vzestupu ve strukturách ukrajinské vlády ale Dobrovského legenda přímo rozkvetla. V roce 2015 hovořil Vjatrovič při přednášce na přední univerzitě Kyjev-Mohyla o Dobrovském jako archetypálním **vzoru „ukrajinského Žida“** v řadách UPA. K podobnému účelu byl využit i při další výstavě letos (2017) v květnu.

Dokonce i největší muzeum holokaustu na Ukrajině v Dněpropetrovsku mluví o Dobrovském jako o „Židovi v OUN-UPA“.

Během letošních říjnových oslav se pak jeho fotka a krátký medailonek často objevovaly v místních publikacích, včetně Rádia Svoboda, provozovaného Rádiem Svobodná Evropa/Rádio svoboda (RFE/RL), kde je propagován také **mýtus** o nacionalistické **internacionále**. Jméno Dobrovskij a jeho tvář se tak staly symbolem údajné tolerance a multikulturalismu ukrajinského nacionalismu za 2. světové války.

Když jsem ovšem nahlédl do Dobrovského spisu, začala se legenda o Židovi, který se s nadšením připojil k ukrajinským nacionalistům, rozpouštět rychleji než jarní sníh na slunci.

Dobrovskij vyrostl poblíž Kyjeva, vystudoval právnickou školu a od roku 1929 byl členem Komunistické strany. Coby voják Rudé armády padl roku 1941 do zajetí, kde si začal říkat Leonid Dubrovskij, aby působil více ukrajinsky.

Díky tomu se mu také podařilo ze zajetí dostat. Odešel na severozápadní Ukrajinu, kde se náhodou dal dohromady s tamějšími ukrajinskými nacionalisty, napojenými na místní kolaborantskou policii a správu, včetně starosty a pozdějšího člena UPA Mykoly Kryzhanovského. Ten byl nechvalně proslulý svou brutalitou k Židům. Nacionalisté neměli tušení o Dobrovského původu a navíc na ně dělalo značný dojem jeho vzdělání, takže ho naverbovali k propagandistické činnosti.

Lejba Icik Josifovič Dobrovskij

Na rozdíl od nové nablýskané nacionalistické legendy však Dobrovskij své židovství před svými nacionalistickými „krajany“ *skrýval* a rozhodně nebyl nadšeným příznivcem ukrajinského nacionalismu. Ve skutečnosti se hrozil toho, že jeho druhové zjistí, kým ve skutečnosti je.

Při výsleších na otázky o vztazích mezi Židy a nacionalisty obecně Dobrovskij řekl, že „Židé se formálně *nesměli*“ přidávat k ukrajinským nacionalistům. Obával se i msty nacionalistů na své manželce a dítěti. Pokusil se také předstírat nemoc, aby nemusel pro nacionalisty pracovat a opakovaně se s nimi snažil přerušit styky, donutili ho však ve službě pokračovat. Vojáci si pro něj vícekrát přišli až domů, odkud ho s sebou brávali na schůzky organizace.

Jeho zdráhavost a obavy byly skutečně na místě. Měl za to, že ukrajinští nacionalisté, kteří se cíleně hlásili na místa policistů pod německou okupační správou, byli spolupachateli genocidy na Židech.

V roce 1943, poznamenal, oddíly nacionalistů „prováděly masové vraždění polského

obyvatelstva“ na západě Ukrajiny. Popisoval i radikalizaci ukrajinské mládeže západoukrajinskými nacionalisty a všímal si, že šíří „nenávist vůči Židům, Rusům i Polákům“. Neunikly mu ani nacionalistické násilnosti a „teror“ proti Ukrajincům, včetně zavraždění dvou vysokých církevních představitelů vojáky UPA.

Skeptický zůstával i k nacionalistickým ujišťováním, že bojují i proti Němcům: podotknul k tomu, že „nezabili jediného vysokého místního německého představitele v celé oblasti“ Volyně.

Můžeme si tedy klást otázku: Uvěřili Vjatrovič a jeho stoupenci, že si nikdo nepřečte Dobrovského vyšetřovací spis? Nebo jej celý nepřečetli ani oni? Rozhodli se snad ignorovat všechny důkazy o jeho obavách z nacionalistů a jejich krutosti coby „sovětské překrucování“?

V takovém případě by však člověk čekal přinejmenším zmínku a vyjádření ke zdroji, který celým tak pečlivě budovaným a šířeným mýtem od základů otřásá. Archivy nefungují jako bufet, kde si můžou nacionalističtí PR aktivisté vyzobát ta nejvábnější sousta. Bádání je nutno zasadit a do kontextu a všechna zjištění si je samozřejmě třeba ověřovat.

Bohužel se však nejedná o první případ, kdy nacionalističtí aktivisté rozšířili nepravdivý příběh a nacionalistech a Židech: už v 50. letech děkovala vymyšlená Židovka Stella Krentsbachová/Kreutzbachová ve své „autobiografii“ – padělané nacionalistickým propagandistou – „Bohu a Ukrajinské povstalecké armádě“ za to, že přežila válku a holokaust.

A jak je možné, že už skoro celou dekádu ukrajinská média a část akademického světa jednoduše přebírají prohlášení vysoce – a nepokrytě – svou ideologií motivovaných nacionalistických aktivistů, aniž by se je pokusili ověřit? Archivy jsou přece otevřené všem. Nedokáží nebo si nechťejí ukrajinská média i západní hlásné trouby jako Rádio Svoboda ověřit informace oficiální ukrajinské vládní organizace, zodpovědné za výklad ukrajinských dějin?

Na postmajdanské Ukrajině, kde jsou nezávislá média i akademici nepostradatelní pro integritu ukrajinské demokracie a její evropské směřování, by měl tento případ vyvolat veřejnou debatu nad tím, do jaké míry ukrajinská veřejnost skutečně má přístup k faktům očištěným od nánosů propagandy.

Mýtus o Dobrovském velice názorně ukazuje dva dlouhodobé problémy studia válek a násilností.

Za prvé jde o strnulost chápání vztahů mezi etnicitou, identitou a konáním: dominantní přesvědčení, že etno-národní příslušnost je tím rozhodujícím, nebo dokonce jediným faktorem určujícím chování. V případě Dobrovského se tak využívá jeho domněle reprezentativního „židovství“ k přikrášení nacionalismu, přestože s jistotou víme jen to, že se jako Žid narodil. Jeho rozhodnutí pozměnit či skrýt tento aspekt své identity a připojit se ze strachu o život k ukrajinským nacionalistům nepochybně dokresluje tvrdost podmínek, s nimiž se musel vypořádat: válka a genocida.

Ukrajínští nacionalisté však z Dobrovského nesvobodně učiněné volby upletli celou legendu o **filosemitských ukrajinských nacionalistech**, protože cítí naléhavou potřebu popřít jakýkoliv antisemitismus přítomný v základech jejich hnutí. U jiných událostí ukrajinských dějin by se však k podobné manipulaci nepochybně neuchýlili. Nebo by snad titíž revizionisté vzali přítomnost Ukrajinců v jednotkách Rudé armády jako doklad „celoukrajinské“ oddanosti komunismu? Samozřejmě že ne.

Dobrovského případ velice názorně ukazuje, proč bychom měli přestat s romantizací ukrajinského nacionalismu za války.

Povstalecká hnutí běžně využívají nejrůznějších lákadel, výhrůžek i nátlaku, aby si podmanila zranitelné obyvatelstvo a mohla z jeho řad verbovat nové bojovníky. Že se bývalý válečný zajatec jako Dobrovskij, bez zázemí i přátel a daleko od domova, ze strachu přidal k nacionalistům, aby přežil, překvapí asi málokoho. Případy „zběhnutí od“ nebo zatajování etnické identity, jejíž otevřená deklarace by svého nositele vystavila smrtelnému nebezpečí, nemají příliš společného s multikulturalismem a snášenlivostí původců výhrůžek, jako spíše s tvrdou realitou vykořisťování a touhou po přežití.

Jakkoliv je tento konkrétní případ šokující, Ukrajina rozhodně není ve snaze přikrášlit svou minulost a očistit pověst kontroverzních nacionalistických předáků osamocená. Po celé východní Evropě – ať už je to v Maďarsku, Polsku nebo na Litvě – se tak snahy o upřímné a produktivní vypořádání se s nesnadnou a často antisemitskou minulostí v dnešní nejisté situaci jeví jako větší výzva pro budoucnost regionu než kdy předtím.

Poznámka:

1] Volodymyr Vjatrovič: Pochází ze západoukrajinského Lvova, kde také vystudoval historii a obhájil disertační práci na téma poválečného pronikání bojovníků Ukrajinské povstalecké armády do zemí střední Evropy, především do tehdejšího Československa. O ukrajinských povstalcích napsal tři knihy. V minulosti působil jako vysokoškolský profesor, ukrajinským dějinám se věnoval i na Harvardově univerzitě. V letech 2008 až 2010 byl ředitelem archivu tajné služby SBU. Aktivně se účastnil „oranžové revoluce“ (2004) i „Euromajdanu“ (přelom 2013 a 2014), od března 2014 vede ukrajinský Institut národní paměti.

Úvaha Jareda McBridea *Ukraine's Invented a 'Jewish-Ukrainian Nationalist' to Whitewash Its Nazi-era Past* vyšla v novinách *Haaretz* 9. listopadu 2017.